

УДК 378: 14.25.05.13

Тетяна Федірчик, Віталія Дідух

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті представлено теоретичне обґрунтування сучасного стану підготовки майбутніх вчителів початкової школи до партнерської взаємодії; досліджено та проаналізовано напрями в педагогіці, що становлять основу партнерської взаємодії; визначено та проаналізовано педагогічні умови ефективної партнерської взаємодії.

Ключові слова: професійна підготовка; готовність майбутніх учителів початкової школи; взаємодія; педагогічна взаємодія; партнерська взаємодія.

Швидкий розвиток усіх сфер суспільства, інтеграційні процеси освіти в світі зумовлюють оновлення змісту професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Упровадження ідей Концепції «Нова українська школа» (2016), прийняття Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020) висувають до вчителя нові вимоги, зокрема, педагог повинен володіти сукупністю компетентностей, бути мобільним, вміти орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, постійно розвиватися та вдосконалюватися. Однією з важливих функцій, згідно Професійного стандарту є партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, що включає в себе психологічну компетентність, емоційно-етичну та компетентність педагогічного партнерства [16 с. 7].

Здійснюючи аналіз психолого-педагогічної літератури ми з'ясували, що питання взаємодії завжди було актуальним, різні її аспекти, а саме:

- реалізацію ідей гуманізації, педагогіку партнерства, співпраці, мобільність (І. Андрощук, Т. Гуменникова, Р. Дорогих, Р. Пріма, А. Цина, М. Чобітько та ін.);
- організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі (Н. Кічук, О. Ліннік, О. Митник та ін.);
- особливості педагогічної взаємодії в освітньому середовищі (О. Кіліченко, О. Матвієнко та ін.);
- упровадження інноваційних технологій, що спрямовані на формування ефективної взаємодії в освіті (І. Богданова, О. Комар, О. Ліба, І. Мельничук, О. Пометун, Н. Руденко, С. Стрілець та ін.).

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Важливим у нашому дослідженні є партнерська взаємодія в системі професійної підготовки майбутніх вчителів. Та спочатку визначимо характерні ознаки партнерської взаємодії. Дослідниця О. Ліннік умовно ділить їх на три групи: філософські, психологічні та педагогічні.

Філософські ознаки визначають сутність співпраці, її загальну ідею. До них можна віднести синергетичність, діалогічність, культуровідповідність.

До психологічних ознак відносить особистісні прояви учасників суб'єкт-суб'єктної взаємодії: активність, ініціативність, творчість, рефлексію, толерантність, а також явища позитивної взаємозалежності та емоційної єдності.

Під педагогічними ознаками розуміє особливості організації навчальної співпраці, а саме: інтерактивні методи, групові форми праці, раціональну організацію простору та часу, способи об'єднання в групи, постановку спільної мети та завдань, розподіл ролей, рефлексивне управління тощо [11 с. 112].

Н. Кічук на основі вказаних ознак визначила ідеї ефективної взаємодії, а саме: особистісний підхід, реалізація принципів педагогіки толерантності, діалогізація освітнього процесу [7 с. 7-8].

Вважаємо за необхідне проаналізувати напрями в педагогічній науці, в основі яких лежать ідеї партнерської взаємодії, серед таких можемо виокремити:

- педагогіку співробітництва;
- педагогіку емпанументу;
- педагогіку довіри.

Основоположником педагогіки співробітництва є С. Соловейчик, який створив маніфест «Педагогіка співробітництва», в якому впорядкував основні ідеї, зокрема:

- ідея складної мети (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає в тому, що перед усіма учнями ставиться складна мета, водночас учитель усіма засобами має налаштувати учнів на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами;
- ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) – надання учням опорних сигналів (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді;
- ідея навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, С. Лисенкова, В. Шаталов) передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів, зокрема оцінки;
- ідея вільного вибору (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає в наданні дитині свободи вибору в процесі навчання, тобто учень може обирати завдання, тему твору, сам брати участь у складанні завдань для однокласників;

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

- ідея колективного творчого виховання (І. Іванов, В. Караковський, М. Щетинін) розкриває навчання колективній суспільній творчості;
- ідея самоаналізу (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, М. Щетинін) реалізує ідею колективного аналізу та оцінювання діяльності кожного учня;
- ідея творчого самоуправління (І. Іванов, В. Караковський, М. Щетинін) має на увазі, що учні беруть активну участь у суспільному житті класу на засадах самоуправління;
- ідея співпраці з батьками (Ш. Амонашвілі, І. Іванов, В. Караковський, М. Щетинін) передбачає, що школа й родина мають спільні цілі та засоби виховного впливу;
- ідея особистісного підходу (Ш. Амонашвілі) має на меті гуманістичну центрацію педагога та школи загалом;
- ідея співпраці вчителів (І. Іванов, М. Щетинін) полягає в побудові адекватних взаємин на засадах творчості та гуманістичних ідеалів [10].

Підсумовуючи ідеї педагогіки співробітництва з впевненістю можна стверджувати, що основна мета полягає не в тому, щоб навчати гуртом, а навчатись разом.

Педагогіка емпайрменту є одним із напрямків гуманістичної педагогіки, її дослідниками є Н. Гавриш, Л. Пилипчатіна, О. Пометун, І. Сущенко. Основна мета педагогіки емпайрменту надавати людині мотивацію й натхнення до дії. Ученими визначено основні принципи емпайрмент-педагогіки:

- створення умов для формування впевненості у власних силах і можливостях та відповідальності за результати навчання;
- прийняття здобувачами освіти рішень щодо власного стилю життя та їх виконання; забезпечення психологічного комфорту учнів під час навчання і за допомогою спеціальних прийомів, і через доступність змісту навчання;
- створення умов для появи в учнів ентузіазму й почуття задоволення від групової й індивідуальної праці та її результатів, що досягаються [14].

Отже, аналізуючи принципи можна зробити висновок, що така педагогічна теорія має на меті формування відповідальності учня в усіх її вимірах: за себе, своє життя та здоров'я, навчання, вибір тощо.

Педагогіка довіри є досить новим напрямком, новатором-дослідницею в цьому напрямку є Г. Сукачова, яка стверджує, що ефективність партнерської взаємодії залежить від наявності довіри як необхідної умови цієї взаємодії. Виникнення і розвиток довіри як психолого-педагогічної категорії значною мірою зумовлено професійно-особистісними характеристикам педагога, стилем взаємодії, якого він дотримується у процесі спілкування зі учнями.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Саме довіра у відносинах, згідно Концепції Нова Українська Школа є одним із ключових принципів педагогіки партнерства [9, с. 14].

Дотримання та впровадження вищезгаданих педагогічних систем в освітній процес дозволяють реалізувати ідеї партнерської взаємодії, зокрема, забезпечити комфорт у міжособистісному спілкуванні, взаєморозуміння та радісне навчання, побудоване на емоційному піднесенні.

Для більш глибокого розуміння особливостей партнерської взаємодії доцільним є аналіз функцій педагогічної співпраці, як складової партнерської взаємодії. Педагогічна співпраця на думку О. Матвієнко, виконує низку функцій, зокрема:

- конкретно-пізнавальну функцію, яка пов'язана з необхідністю в процесі спільних міркувань зрозуміти, усвідомити і вирішити безпосередню освітню, проблемну ситуацію;
- комунікативно-розвиваючу функцію діалогу, в процесі якої виробляються навички спільної роботи в групі, а також усвідомлення логіки і послідовності міркувань;
- соціально-орієнтаційну функцію, яка орієнтована на виховання стійкої позиції учня, на його самореалізацію і самоактуалізацію, адекватну соціальним потребам суспільства [13 с. 125].

Таким чином, взаємодія виступає найбільш ефективним, як у освітньому, так і у розвивально-виховному плані, способом комунікації між суб'єктами освітнього процесу, провідною ідеєю, на якій ґрунтується діяльність Нової української школи.

Зупинимось детальніше на особливостях партнерської взаємодії під час професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями, як зазначає М. Вієвська, сприяє виникненню особистісного досвіду студентів, розуміння ними необхідності планування та корекції характеру зв'язку з молодшими школярами в різних педагогічних ситуаціях, де сама інтерактивна навчальна взаємодія виступає рушійною силою, стимулює активність, яка найбільше проявляється і зростає під час рефлексії [2 с. 81].

Л. Бекірова в своїй праці висвітлює проблему формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій навчання і наголошує на розвитку таких умінь студентів: вибирати необхідні форми і методи інтерактивної навчальної взаємодії залежно від теми, цілей уроку, результату, рівня підготовленості учнів; орієнтуватися у величезній кількості інтерактивних технологій навчання; організувати інтерактивний урок; забезпечувати навчання в діалозі; керувати взаємонавчанням учнів із можливістю досягнення успіху всіма учасниками освітнього [1 с. 78].

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Дослідниця О. Матвієнко в своєму дослідженні зазначає, що в основі професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі повинен бути закладений комплексний підхід, який передбачає: охоплення всіх основних положень навчально-виховного процесу і мети навчання, його змісту, діяльності всіх підрозділів, які забезпечують усі види і форми підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії, організацію управління з урахуванням зворотного зв'язку [12 с. 197].

Аналіз науково-педагогічної літератури та дослідження провідних науковців (Р. Дорогих, І. Зязюн, Л. Коваль, Н. Кузьміна, О. Ліннік, О. Пометун, А. Макаренко, В. Синенко, В.Сластьонін, В. Сухомлинський, О. Шиян, О. Щербаков та інші) дозволив визначити професійні якості особистості як сукупність найбільш суттєвих, відносно стійких її властивостей та характеристик, що обумовлюють готовність до партнерської взаємодії майбутніх учителів початкової школи з учасниками освітнього процесу.

З одного боку, професійно значущі якості особистості – це основа для здійснення партнерської взаємодії, а з іншого, – саме у взаємодії викладач удосконалює власні професійні якості та сприяє їх формуванню в студентів. Саме така педагогічна діяльність викладача і студентів, побудована на гуманістичних, особистісно зорієнтованих засадах, забезпечує можливість встановлення рівнопартнерських взаємин, розуміння один одного, взаємоповаги, дає змогу кожному студенту бути активним, реалізувати свій творчий потенціал, збагачує уявлення про себе, допомагає долати труднощі в їхньому професійному становленні. Роль викладача полягає в тому, що він є активним учасником взаємодії, взірцем, методистом, консультантом, помічником, який повинен добре знати, що відбувається в кожній групі, збудити в студентів внутрішні імпульси, які спонукають їх до формування професійних якостей.

Р. Дорогих зазначає, що процес підготовки високоякісних фахівців до педагогічної взаємодії передбачає розвиток таких професійно значущих якостей особистості майбутнього учителя, як: мобільність, діловитість, комунікабельність у процесі педагогічної взаємодії в діадах «викладач-студент», «викладач-група», «студент-студент» [4, с. 5].

Так, мобільність представляє собою здатність до змін, прийняття нового, системного мислення, розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей у суспільному й особистісному розвитку.

Комунікабельність включає схильність до встановлення контактів і зв'язків, спілкування з іншими людьми (спілкування мовою партнера, урахування його сприйняття та реакції на висловлення й орієнтація на нього та прийняття його позиції, підтримка партнера заохочувальними фразами, уникнення категоричності у власних судженнях, а також легке налагодження

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

контакту, добре володіння технологією спілкування в педагогічній взаємодії), товариськість.

Діловитість є складною інтегрованою якістю особистості, що поєднує декілька якостей: організованість і чіткість у роботі, здатність знаходити найбільш раціональні способи вирішення практичних завдань, які виникають, наполегливість і послідовність у подоланні труднощів і досягненні поставленої мети.

Варто зазначити, що на формування професійно значущих якостей в майбутніх вчителів необхідних для ефективної партнерської взаємодії впливають і педагогічні умови.

Під педагогічними умовами С. Гончаренко розуміє такі обставини, за яких компоненти освітнього процесу подані в найкращих взаємовідносинах та взаємозв'язках, що дає можливість викладачам ефективно керувати освітнім процесом, а студентам – успішно навчатися [3 с. 318].

Досліджуючи якість педагогічних умов Л. Хомич, зазначає, що в процесі професійного становлення майбутнього вчителя важливо забезпечити таку діяльність, де студенти мали б можливість розв'язувати різні педагогічні ситуації, шукати оригінальні шляхи виходу з них з ухваленням оптимального рішення [18, с. 316].

Ми вважаємо, що до педагогічних умов формування партнерської взаємодії належать:

1. створення сприятливого освітнього середовища для формування мотивів і спрямованості на партнерську взаємодію у педагогічному процесі;
2. оптимізація змісту освітніх програм щодо засвоєння сутності, принципів та способів організації взаємодії на засадах педагогіки партнерства;
3. організація у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя співпраці в системі «викладач-студент» як зразка ефективної взаємодії учасників освітнього процесу;
4. використання особистісно-орієнтованих технологій, спрямованих на засвоєння форм і методів організації партнерської взаємодії;
5. залучення студентів до реалізації партнерської взаємодії в освітньому середовищі школи у процесі різних видів практичної підготовки.

Перша умова – створення сприятливого освітнього середовища для формування мотивів і спрямованості на партнерську взаємодію у педагогічному процесі. Дана умова побудована з урахуванням сприятливого освітнього середовища, що є одним із першооснов, оскільки воно сприяє розвитку стійкої професійно-особистісної мотивації студентів до здійснення навчально-професійної діяльності та формування їх мотивів і спрямованості на партнерську взаємодію.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Друга умова – оптимізація змісту освітніх програм щодо засвоєння сутності, принципів та способів організації взаємодії на засадах педагогіки партнерства. Виокремлення даної умови спричинено здійсненим аналізом інваріативної та варіативної складової освітніх програм професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Отже, можемо стверджувати, що діючі освітні програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти не розкривають сутності, принципів та способів організації взаємодії на засадах педагогіки партнерства.

Третя умова – організація у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя співпраці у системі «викладач-студент» як зразка ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Зазначена умова спрямована на підвищення професійної майстерності викладача, адже він являється взірцем для здобувача вищої освіти, а його вміння ефективно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу є зразковим для наслідування.

Четверта умова – використання особистісно-орієнтованих технологій, спрямованих на засвоєння форм і методів організації партнерської взаємодії. Виокремлення даної умови полягає в тому, що використання особистісно-орієнтованих технологій у процесі особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя початкової школи відбувається розкриття і збагачення його внутрішнього потенціалу, адже збагачення особистісно-професійного розвитку вчителя характеризується домінуванням потреб самореалізації, самовдосконалення, розширенням кола пізнавальних інтересів, підвищенням рівня педагогічної майстерності тощо. Розвиток особистості майбутнього фахівця передбачає внутрішню активність у реалізації призначення власної діяльності.

П'ята умова – залучення студентів до реалізації партнерської взаємодії в освітньому середовищі школи у процесі різних видів практичної підготовки. Висуваючи цю умову, ми керувались тим, що формування готовності до взаємодії з учасниками освітнього процесу майбутніх учителів початкової школи потребує осмислення й закріплення набутих цілей, змісту, способів організації професійно-методичної діяльності на практичному рівні, що можливе лише внаслідок набуття власного досвіду, крізь призму різних видів практичної підготовки.

Отже, проаналізувавши дослідження науковців ми з'ясували, що тільки в процесі цілеспрямованої, організованої взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, яка ґрунтується на принципах співпраці, співтворчості, взаємоповаги та взаєморозуміння, відбувається формування професійних якостей майбутніх учителів початкової школи необхідних для ефективної партнерської взаємодії.

Список використаних джерел

1. Бекірова Л. Е. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 374 с.
2. Вієвська М. Г. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кривий Ріг, 1994. 165 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
4. Дорогих Р. В. Формування професійних якостей майбутніх учителів у процесі педагогічної взаємодії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2011. 20 с.
5. Дорогих Р. В. Педагогічні та психологічні умови формування професійних якостей майбутніх учителів у процесі навчальної взаємодії. *Проблеми підготовки фахівців*. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005, С. 82-84.
6. Зязюна І. А. Педагогічна майстерність: підручник для студ. вищ. пед. навч. закл. / за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
7. Кічук Н. В. Створення освітнього середовища молодших школярів – особистісно-професійне призначення педагога сучасної школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2016. № 1. С. 6–10.
8. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія. 2-е вид., перероб. і допов. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 343 с.
9. Концепція Нової української школи. МОН України. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
10. Лисенкова С. А., Шаталов В. Д., Волков І. М. Педагогіка співробітництва. *Учительська газета*. СССР, 1986. № 1. С. 15–30.
11. Ліннік О. О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами: монографія. Київ : Слово, 2014. 304 с.
12. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 384 с.
13. Матвієнко О. В. Педагогічне спілкування вчителя як складова професійної готовності до педагогічної взаємодії в навчально-виховному середовищі школи першого ступеня. *Педагогічні науки*. 2011. №. 95. С. 123–130.

14. Пометун О. І. Ситуаційний метод навчання. *Енциклопедія освіти*, 2008. № 1. С. 821 – 822.
15. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2009. 368 с.
16. Професійний стандарт за професіями Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти, Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста). МОН України. Київ, 2020. URL: file:///C:/Users/Vital/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736.pdf (дата звернення: 25.02.2021).
17. Сукачова Г. В. Педагогіка довіри: взаєморозуміння, довіри. Київ, 2018. 128 с.
18. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1999. 408 с.

***Abstract.** The article presents a theoretical justification of the current state of preparation of future primary school teachers for partnership; researched and analyzed the directions in pedagogy that form the basis of partnership; pedagogical conditions of effective partnership interaction are defined.*

***Keywords:** professional training; readiness of future primary school teachers; interaction; pedagogical interaction; partnership.*

УДК 37.035.6

Таїсія Цуркан, Наталія Токарь

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗМІСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Стаття присвячена розгляду питання патріотичного виховання, що є пріоритетним завданням у сфері сучасної освіти. Окреслено інтегрований потенціал громадянської та історичної освітньої галузі для виховання патріота. Визначено особливості курсу «Я досліджую світ» як інтегруючого в своєму змісті різні галузі знань, компоненти діяльності.

***Ключові слова:** громадянська та історична освітня галузь, молодший школяр, інтеграція, курс «Я досліджую світ», патріот, патріотичне виховання, Батьківщина.*

Сучасний стан держави та сучасне суспільство ставить перед школою не прості завдання: виховати справжніх патріотів, успішних в житті людей, які зможуть вносити особистий вклад в розвиток держави, сприяти її процвітанню та кожного дня доводити щиру та віддану любов до всього українського народу. Саме тих, які душу й тіло положать за свободу свою, своїх співвітчизників та держави. Саме тому, на сучасному етапі, політикою України було запроваджене реформування стану освіти задля виховання свідомих громадян, соціально активних учасників у житті країни. Новий Державний стандарт загальної початкової освіти прийнятий у вересні 2018 року включає в себе широке коло напрямів виховання, одним з яких є патріотичне.

Проблема патріотичного виховання в українській національній педагогіці молодших школярів має свою унікальну історію розвитку. У ХІХ ст. почали відбуватись пошуки в тенденції особистісно-зорієнтованого виховання. В. Скуратівський, О. Сухомлинський, М. Стельмахович та інші в основі національно-патріотичного напрямку виховання актуалізували етнопедагогічні ідеї. Науковець та педагог К. Ушинський був першим з тих, хто проголошував ідею народності в освіті та необхідності виховання любові до рідної землі. Провідне місце у розвитку теорії та практики громадянського виховання посідають праці В. Сухомлинського – педагога-класика. На роль сім'ї та родинного виховання у формуванні всебічно розвиненої особистості звертав чималу увагу видатний український педагог В. Стельмахович. Досить широко досліджували таку проблему також учені О.Легун, Ю. Логвиненко, Г. Коваль, М. Качур, М. Євтух, Г. Ващенко. На роль інтеграції в освіті звертала увагу М. Іванчук. На сучасному етапі визначними є також напрацювання науковців І. Беха, О. Вишневського, І. Підласого та багатьох інших. Патріотичне виховання було актуальним цілі епохи назад, та і зараз своєї актуальності воно не втратило.

Проблема формування громадянської самосвідомості, починаючи з молодшого шкільного віку, має свою актуальність, так як саме молодший шкільний вік – це найбільш сприятливий період для формування первинних громадянських знань і понять, засвоєння і прийняття основних громадянських цінностей; розуміння необхідності і своєї спроможності в пізнавальному процесі, в ході якого відбувається початкове знайомство з патріотичними категоріями і цінностями громадянського суспільства; вміння орієнтуватися в соціумі, прийняття своєї відповідальності перед суспільством, захист своїх прав і виконання початкових громадянських обов'язків, що виступає досвідом громадянської дії.

В даний час проблема вивчення громадянського та історичного матеріалу є особливо актуальною для початкової школи, оскільки її головний аспект – соціальна орієнтація індивіда відповідно до «запиту» суспільства, в якому він має жити. Вивчення історично-громадянських знань в школі є основою гуманітарної

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

освіти і формування власної життєвої позиції патріота України. Об'єктом вивчення даних галузей виступає минуле людства в їх природному і соціальному розвитку (людина, природа, суспільство). Вивчення історії сприяє формуванню в учнів власних ціннісних орієнтацій і громадянських переконань. Згідно з вимогами нового Державного стандарту початкової загальної освіти одним з напрямків реалізації виховних завдань є формування знань про основні події історії Батьківщини і її героїчного минулого, прищеплення любові до всього українського. Концепція Нової української школи (НУШ) посилається на наскрізні громадянські компетентності, які має забезпечувати система освіти [3, с.2]. У «Портреті випускника початкової школи» представлена така характеристика особистості як люблячий свій народ, свій край і свою Батьківщину. Формування і розвиток історичних уявлень і понять необхідно починати ще в початковій школі.

Значним потенціалом у розв'язанні цієї проблеми мають історична та громадянська освітня галузь, представлена у типових освітніх програмах НУШ авторів О. Савченко та Р. Шияна.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі для загальної середньої освіти є створення умов для формування в учня / учениці початкової школи власної ідентичності та готовності до змін через усвідомлення своїх прав і свобод, осмислення зв'язків між історією і теперішнім життям; плекання активної громадянської позиції на засадах демократії та поваги до прав людини, набуття досвіду співжиття за демократичними процедурами [6, с. 47].

Для формування ідентичності та громадянської компетентності учнів програма пропонує опанувати потрібні для цього знання і вміння, виробляти навички громадянської поведінки та виховувати громадянські чесноти в межах таких змістових ліній: «Я – Людина», «Я серед людей», «Моя культурна спадщина», «Моя шкільна і місцева громади», «Ми – громадяни України. Ми – європейці» [6, с. 47-48].

Відповідно до змістових ліній громадянська та історична освітня галузь охоплює широке коло особливостей патріотичного виховання. Наведемо приклади реалізацій їх у конкретних темах та класах:

«Я – Людина»:

1-2 клас «Я – людина. Я – особистість», «Зі мною змінюється мій світ», «Я – дитина», «Як я расту і розвиваюсь»

3-4 клас «Пізнаю світ», «Досягаю мети», «Гідність людини», «Відстоюю права дитини»

«Я серед людей»:

1-2 клас «Я і моя родина», «Мій рід», «Якого я роду: зв'язок поколінь», «Моє родове дерево», «Моє близьке оточення», «Працюємо гуртом. Ми – одна команда», «Я у громадському просторі», «Правила поведінки у громадських місцях», «Я у світі правил», «Люди - різні, але ми всі – рівні».

3-4 клас «Моє минуле», «Минуле мого роду», «Взаємодію у спільноті».

«Моя культурна спадщина»:

1-2 клас «Хто такі герої?», «Мої герої та їхні вчинки», «Спадок відомих українців», «Визначні події», «Наші шкільні свята», «Дні пам'яті», «Мій спадок»

3-4 клас «Я і довкілля», «Як орієнтуватись у просторі?», «Історичні пам'ятки мого краю», «Вивчаю культурну спадщину».

«Моя шкільна і місцева громади»:

1-2 клас «Громадська активність», «Відомі земляки», «Моя місцева громада», «Моя шкільна громада»

3-4 клас «Моя громада», «Дію у громаді», «Що таке школа і як вона працює?»

«Ми - громадяни України. Ми - європейці»:

1-2 клас «Моя гордість – моя Батьківщина», «Як і що я розповім іноземному другу про Україну», «День захисника України», «Історичні особистості України», «Україна – європейська держава»

3-4 клас «Я у Європі і світі», «Я громадянин/громадянинка України», «Що таке демократія?».

Тож, бачимо, що дана змістова лінія спрямована не стільки на формування наукових знань, скільки на знання про громадянські цінності і основоположні поняття демократичної держави і громадянського суспільства.

Для виховання громадянськості і патріотизму у молодших школярів може використовуватися зміст усіх навчальних предметів. Але найбільші можливості для цього надає курс «Я досліджую світ», інтегруючий в своєму змісті різні галузі знань: екологія, природознавство, суспільствознавство, краєзнавство, історія тощо.

Метою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі [5, с. 37].

Як зазначено у типовій освітній програмі О. Я. Савченко «тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме: «Людина», «Людина серед людей», «Людина в

суспільстві», «Людина і світ», «Людина і природа». [5, с.38]

Для виховання громадянськості і патріотизму у молодших школярів, звісно, може використовуватися зміст усіх навчальних предметів: українська мова (виховання любові та поваги до української мови), літературне читання (читання текстів про рідну природу, знайомство з народною творчістю) тощо. Але досвід показує, що окремі, разові заходи не завжди дають належний ефект. Необхідна планомірна робота з громадянсько-патріотичного виховання молодших школярів.

Тому найбільші можливості для цього надає навчальний курс «Я досліджую світ» (ознайомлення з історією України, з різними темами соціального характеру і суспільствознавчими поняттями тощо). У процес формування громадянської ідентичності повинні бути включені різні види діяльності і форми роботи, спрямовані на виховання любові і поваги до своєї Батьківщини, її історії та культури. Це можуть бути бесіди, перегляд кінофільмів, сюжетно-рольові ігри, творчі конкурси, фестивалі, свята, екскурсії та походи, спортивні змагання, соціальні проекти тощо. Головними вимогами до їх організації є емоційна включеність і зацікавленість дітей, їх активна діяльність.

Особлива успішність даного курсу пов'язана із широким застосуванням інтегрованих зв'язків.

Саме завдяки введенні інтеграції громадянської та історичної освітньої галузі в сукупності із іншими освітніми галузями в системі освіти дозволяє вирішити завдання, поставлені в даний час перед школою і суспільством в цілому. Інтегроване навчання громадянськості та патріотизму позитивно впливає на розвиток громадянської позиції, патріотичних почуттів та пізнавальної активності учнів. Зміст громадянської та історичної освітньої галузі звернений до особистості учня, як патріота, тому сприяє всебічному розвитку здібностей, активізації розумових процесів в учнів, спонукає їх до узагальнення знань, що відносяться до різних проявів любові до України, здатності набувати і розвивати вміння, навички, компетентності, які можуть використовуватися або трансформуватися стосовно до цілого ряду життєвих ситуацій. Так у дітей уже в молодшому шкільному віці буде можливість наповнити пізнавальну потребу новим змістом, щоб сформувані бажання зрозуміти суттєві зв'язки із іншими українцями, розвивати національну приналежність та самосвідомість.

Інтеграція – об'єднання чого-небудь у єдине ціле [1, с. 85]. Великий дидактик Ян Амос Коменський підкреслював: «Все, що знаходиться у взаємному зв'язку, повинно викладатися в такому ж зв'язку». То, інтеграція на сучасному рівні виступає як провідна тенденція розвитку наукового пізнання в сучасних умовах. Вона проявляється в синтезі знань, підвищує ефективність наукового дослідження.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Наприклад, інтегровані процеси реалізації історичної та громадянської освітньої галузі з іншими освітніми галузями, встановлюються в процесі ознайомлення з численними фактами симетрії в будові тіл природи. Так, на уроці математики вивчається тема «Симетрія тіл», на уроці «Я досліджую світ» «Золотава осінь у шкільному парку» демонструються фотографії, гербарії листя дерев (клена, ясена тощо) і обговорюються питання: У чому краса осені? Золотавого листя? Яке значення має симетрія? Що симетрично? Таким чином у дітей формується вміння бачити красу у навколишньому світі, красу українських парків і особливості приходу осінньої пори року на Україну. А ще допомагає учням побачити і зрозуміти, що факти симетрії мають місце не тільки в математиці, але і в природі, в образотворчому мистецтві, в технології виготовлення об'єктів спостереження.

Або наприклад, на уроці «Я досліджую світ» діти знайомляться з поняттям «листяні», «хвойні» дерева у рідному краї. На уроках образотворчого мистецтва це поняття закріплюється в малюванні гілок листяного і хвойного дерев, на уроках технології – у відповідній ліплення, при цьому поняття не просто дублюється, а асоціативно закріплюється.

Так як інтеграція – це не самоціль, а певна система в діяльності вчителя, то повинен бути і кінцевий результат інтегрованого навчання:

- в підвищенні рівня знань учнів з предмета, який проявляється в глибині засвоєних понять, закономірностей за рахунок їх багатогранної інтерпретації з використанням відомостей, що інтегруються;
- в зміні рівня інтелектуальної діяльності, що забезпечується розглядом навчального матеріалу з позиції провідних ідей, встановленням природних взаємозв'язків між досліджуваними проблемами;
- в емоційному розвитку учнів, засноване на залученні музики, живопису, ліплення, літератури тощо;
- в зростанні пізнавального інтересу учнів, що виявляється в бажанні активної і самостійної роботи на уроці і в позаурочний час;
- у включенні учнів у творчу діяльність, результатом якої можуть бути їх власні вірші, малюнки, панно, вироби, що є відображенням особистісного ставлення до тих чи інших явищ і процесів [2, с. 12].

Виділені аспекти відповідають освітнім, розвивальним і виховним функціям патріотичної освіти. Це дозволяє сформулювати висновок про те, що інтеграція предметів сприяє загальному розвитку дитини і більш глибокого вивчення тем на уроці, сприяє формуванню цілісної картини світу у дітей, розуміння зв'язків між явищами в природі, суспільстві і світі в цілому.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Можемо підсумувати, що метою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі є осмислення особистого досвіду і привчання дітей до раціонального осягнення світу. Даний предмет створює фундамент для подальшого вивчення багатьох дисциплін основної школи: фізики, хімії, біології, географії, суспільствознавства, історії, основ здоров'я, правознавства. Це перший і єдиний предмет у школі, який малює широку палітру природних і суспільних явищ, формуючи у дитини цілісну картину оточуючого світу. Надалі цей матеріал буде вивчатися на різних предметах.

Тому саме в рамках даного курсу вдається вирішувати проблеми, наприклад, історичної та громадянської освіти і виховання.

Зазначені освітні галузі можуть реалізовуватись окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузева; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, в процесі проектної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних форм взаємодії учнів. Для розв'язання учнями практичних завдань у життєвих ситуаціях залучаються навчальні результати з інших освітніх галузей.

Роль предмета «Я досліджую світ» вельми велика і виникає необхідність розширення його змісту, оскільки цей предмет повинен давати відповіді на різноманітні запити дитячого досвіду, відповідь на звичайні питання «Хто я?», «Яке у мене коріння?», «Як називається край в якому я проживаю?», «Чому важливо любити рідну природу, рідний народ, рідну країну?». Осмислення особистого та національного досвіду важливо ще й тому, що вводить в світ учня ціннісну шкалу, без якої неможливе формування ніяких цільових установок.

Громадянська та історична освітня галузь допомагають учневі у формуванні особистісного сприйняття, емоційного, оцінного ставлення до України, як суверенної держави, із своєю символікою, атрибутикою, традиціями та її місце у всьому світі [7, с. 99].

Дослідник М. Махмутов вказує, що «знайомство з цілісною картиною світу і формування оцінного, емоційного ставлення до світу – найважливіші лінії розвитку особистості учня засобами предмета я досліджую світ. Одна з основних особливостей даного курсу – системне введення понять. Воно передбачає зв'язок кожного нового поняття з раніше вивченими, що здійснюється на етапі актуалізації знань. Кожне поняття вводиться поступово в кілька етапів. Засобом виховання і освіти школяра початкових класів є знайомство з цілісною елементарною науковою картиною світу. Сенс повідомлення картини світу – при мінімумі зробити людину свідомим учасником життя» [7, с. 108].

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Процес патріотичного виховання у змісті громадянської та історичної освітньої галузі являє собою єдність і послідовність здійснення декілька етапів.

На першому етапі здійснюється процес навчання в ході вивчення курсу «Я досліджую світ» та інших предметів гуманітарного циклу: при цьому предметом громадянської освіти як вчення є не стільки наукові знання, скільки знання про громадянські цінності і основоположні поняття демократичної держави і громадянського суспільства.

Другий етап реалізується в позакласній роботі педагога і учнів і наближений до процесу громадянського навчання і виховання, здійснюваного в ході навчальної діяльності (індивідуальної, мікрогрупової, колективної). Отримання учнями досвіду переживання і позитивного ставлення до базових громадянських понять, цінностей, ціннісного ставлення до здобутків української культури. Особливе значення має взаємодія учнів між собою на рівні класу, навчального закладу, в якій дитина отримує перше практичне підтвердження набутих соціальних знань, які буде розкрито крізь призму патріотичного образу людини.

Третій етап громадянської та патріотичної освіти здійснюється у позашкільній діяльності та орієнтований на отримання учнями початкового досвіду самостійної громадської дії у місцевій громаді, формування у молодшого школяра соціально прийнятних моделей поведінки (участь в проектах, благодійних акціях, екскурсіях). У самостійній громадській діяльності, дитина дійсно стає (а не просто дізнається про те, як стати) громадянином, патріотом, соціальним діячем, вільною людиною.

Усі етапи патріотичного та громадянського виховання важливі, доповнюють один одного і забезпечують розвиток особистості на основі національних, патріотичних, духовних, моральних і культурних традицій українського суспільства.

Для організації роботи по становленню громадянської ідентичності в учнів необхідно враховувати її структурні компоненти і плановані результати, які повинні бути досягнуті в рамках роботи по вихованню громадянськості й патріотизму в першу чергу на уроках «Я досліджую світ».

Когнітивний (пізнавальний) компонент включає в себе сукупність певних політичних і правових знань, доступних молодшим школярам, в тому числі знань про Україну, її історію, природу, культуру, державну символіку, про свій рідний край, про права та обов'язки громадянина, про свою громадянську та етнічну приналежності.

Емоційно-оцінний компонент передбачає емоційно позитивне прийняття своєї громадянської та етнічної приналежності; повагу і прийняття інших народів України і світу; наявність власного ставлення до моральних понять і громадянських цінностей.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Ціннісно-смісловий (аксіологічний) компонент передбачає прийняття особистістю найважливіших національних цінностей і моральних смислів, становлення почуття патріотизму і гордості за свою країну, виникнення прагнення слідувати моральним нормам.

Діяльнісний (поведінковий) компонент пов'язаний з участю дітей в суспільно корисних справах, соціальної діяльності, освоєнням ними навичок громадянської поведінки, дотриманням моральних норм у спілкуванні і повсякденному житті.

Отже, формування патріотичного виховання актуальне завдання громадянської та історичної освіти школярів. Воно обумовлене тим, що організація життєдіяльності учнів спрямована на виконання соціального замовлення суспільства: формування громадянина з високою демократичною культурою, гуманістичною спрямованістю, здатного до соціальної творчості, вміє діяти як в інтересах особистості, так і суспільства. Як бачимо, громадянська та історична освітня галузь має широкі можливості для виховання патріота. Завдяки впровадженню інтеграції, освітній процес дозволяє формувати гармонійно розвинену особистість, сильну духом, із патріотичними почуттями до Батьківщини та цілісною картиною світу. Все це має велике значення для світлого майбутнього України, адже саме сьогоднішні молодші школярі вже завтра будуть розбудовувати сильну європейську державу.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1980. 232 с.
2. Бібік Н.М. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Цуркан Т. Г., Попова У. П. Виховання громадянської добро діяльності у молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ : НПУ Імені М.П. Драгоманова, 2020. Вип. 75. Т. 1. С. 4.
4. Іванчук М. Г., Цуркан Т. Г. Громадянська та історична освітня галузь у змісті початкової освіти: дидактико-методичний аспект : навчально-методичний посібник. Чернівці : 2019. 376 с.
5. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе : кн. для учителей. Москва : Просвещение, 1977. 109-109 с.
6. Савченко О. Я. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом. Київ : 2018. 61 с.
7. Шиян Р. Б. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом: Київ : 2018. 62 с.

8. Зверєв І.Д., Максимова В.Н. Міжпредметні зв'язки в сучасній школі: Педагогіка. 1981.195с.

***Abstract.** The article is devoted to the issue of patriotic education, which is a priority in the field of modern education. The integrated potential of civic and historical educational branches in relation to patriot education is outlined. The integrated course "I explore the world" is defined as integrating in its content different areas of knowledge, components of activity.*

***Keywords:** civic and historical educational branches, primary school age, integration, "I explore the world", patriot, patriotic upbringing, Motherland.*

УДК378. 011.3 – 051:78 (081)

Світлана Чабан-Чайка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІНТЕРЕСУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА ДО ТРАДИЦІЙНОЇ МУЗИЧНО- ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Проблема інтересу вивчається з метою вдосконалення системи навчально-виховного процесу, піднесення майстерності педагогів середньої і вищої школи. Нами розглянуто формування професійно-педагогічного інтересу майбутніх учителів мистецтва до традиційної музично-поетичної творчості.

***Ключові слова:** інтерес, вчитель мистецтва, навчання, традиція, музично-поетична творчість.*

Серед соціальних чинників, що впливають на діяльність людей, формування їхньої свідомості та особистих якостей, варто виокремити економічні, політичні й естетичні інтереси. Поняття інтересу належить до основних та найскладніших питань для таких наук, як філософія, соціологія, економіка, психологія та педагогіка. Дослідження інтересу в галузі педагогіки потребує глибокого його аналізу в інших науках, що займаються вивченням цієї проблеми. Це допомагає зрозуміти його сутність, виявити чинники, які зумовлюють ефективність розвитку особистості, і дає можливість розробити систему педагогічного керівництва процесом формування інтересів молоді.

Проблему інтересу вивчають і розробляють з метою удосконалення системи навчально-виховного процесу, піднесення майстерності педагогів середньої і вищої школи. За педагогічною енциклопедією інтерес – це активно-пізнавальна спрямованість людини на певний предмет або явище дійсності,

пов'язана, здебільшого, з позитивним емоційно-забарвленим ставленням до пізнання об'єкта або до оволодіння тією чи іншою діяльністю. Інтерес за характером є вибіркоким, він має тенденцію звертати увагу на об'єкти певних видів, на пізнання їх або на виконання конкретної діяльності [11, с. 255]. Інтерес відіграє значну роль у здійсненні будь-якої діяльності людини як один з найістотніших стимулів здобуття знань, розширення світогляду. Він сприяє підвищенню пізнавальної активності людини, викликає прагнення працювати в обраній галузі, є однією з важливих умов справді творчого ставлення до роботи. Значною є роль інтересу і а навчальній діяльності, успішному оволодінні предметами, що їх вивчають. Якщо є інтерес, знання засвоюються ґрунтовно, якщо його немає, з труднощами, формально, не знаходять застосування в житті, легко і швидко забуваються. «Інтерес – це пізнавальна спрямованість людини на предмети і явища дійсності, пов'язана з позитивним емоційним переживанням» [10, с. 445].

Видатні педагоги і просвітителі XVIII-XIX ст. А. Дістервег, Я. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін. приділяли велику увагу інтересу в навчанні.

У працях А. Дістервега цінними для нашого дослідження є думки про виховання професійного інтересу: «Що може захопити учня у навчанні, викликати в нього певний професійний інтерес? По-перше – зацікавленість предметом, по-друге – те, що передбачає в учневі бажання до навчання; по-третє – дидактичне викладання предмета; по-четверте – пробудження в учневі почуття і усвідомлення того, що він дещо знає і вміє, що він просунувся вперед» [3, с. 197]. Отже, щоб привернути увагу певної аудиторії, потрібно зацікавити її своєю особистістю або своїми здібностями щодо викладання предмета, що знову ж таки впливає з прагнення викликати інтерес.

Я. Коменський надавав великого значення вивченню інтересу. На його думку, завдяки інтересу «... хороший учень буде таким, що цілком відповідає його імені: він мріятиме навчатися, не схиляючись перед труднощами, аби оволодіти наукою» [8, с. 119].

К. Ушинський розглядав інтерес як засіб успішного навчання, підкреслюючи його роль у моральному розвитку особистості: «Розбудіть в людині палкий інтерес до корисного, високого і морального, – і ви можете не хвилюватися – вона збереже людську гідність» [14, с. 406]. Інтерес в Ушинського пов'язаний з увагою дитини, який зростає тоді, коли предмет має новизну, але новизну цікаву. В теорії К. Ушинського ми знаходимо глибоке психологічне обґрунтування інтересу в навчанні. Психологічна основа педагогічної теорії К. Ушинського дає змогу використовувати його ідеї, розглядаючи питання формування професійно-педагогічного інтересу студентської молоді.